

ЕТИЧНІ ТРАНСГРЕСІЇ У ПСИХОАНАЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ЩО ТРИВАЄ

Наталія Наливайко, магістерка з психології,
тренінгова аналітичниця, супервізорка СКПП, приватна практика,
Дивізіон «Психоаналітична психологія і психотерапія» Національної психологічної асоціації, м. Київ, Україна

ETHICAL TRANSGRESSIONS IN PSYCHOANALYTIC PRACTICE DURING THE ONGOING WAR

Natalia Nalyvaiko, MPs,
Training analyst, Supervisor of ECPP, Private Practice,
Psychoanalytic Psychology and Psychotherapy Division of the National Psychological Association, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7427-3157>
natalia.nalyvaiko@gmail.com

Вступ. Серед викликів, які поставила перед українськими психоаналітиками загарбницька війна Росії проти України, чи не найбільшим став виклик до меж і можливостей психоаналітичної практики та її здатності вписатися в традиційні кордони професійної етики мирного часу. У статті я досліджую цю проблему в актуальній реальності війни, що триває, а також на теоретичних висновках відомих психоаналітиків, що практикували психоаналіз під час буремних подій в інших країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема етики в психоаналізі достатньо широко описана у фаховій літературі. Починаючи від праць Фрейда з техніки психоаналізу (Freud, 1912; Freud, 1913; Freud, 1915; Freud, 1924), де ним закладені засади етики психоаналітичних стосунків, далі розвинуті Лаканом (2006), і до сучасних психоаналітичних студій (наприклад, Akhtar, 2018), етичні питання залишаються в центрі уваги психоаналітиків. Особливо багато місця приділено концептам нейтральності та абстинентності як обов'язковим складовим психоаналітичного процесу (Meissner, 1998). Не слід плутати нейтральність і абстиненцію; їх можна і потрібно розрізнити (Poland, 1984). «Нейтральність можна визначити як «одну з провідних характеристик ставлення аналітика під час лікування. Аналітик повинен бути нейтральним щодо релігійних, етичних і соціальних цінностей... нарешті, він повинен бути нейтральним щодо дискурсу пацієнта» (Laplanche & Pontalis, 1967, p. 271). Абстиненція має дещо іншу якість, оскільки вона більш безпосередньо стосується поведінки аналітика, а іноді й аналізованого.

Абстиненція більше відноситься до того, що суб'єкт робить або не робить, тоді як нейтральність має більший стосунок до того, що суб'єкт думає, відчуває та оцінює (Meissner, 1998). С. Ахтар зауважує, що в нормальних умовах зміни в психоаналітичній рамці можуть з'являтися, але вони скоріше атипові та незвичайні (Akhtar, 2018). Щодо практики психоаналізу під час війни, тобто умов ненормальних, то такі зміни неминучі аж до повного зникнення меж сетингу. Марія-Тереза Хаїр Бадаві в статті «Бути, мислити, творити: коли війна атакує сетинг, а перенесення контратакує» вказує, що в час війни, коли деструктивність повсюди, і ми постійно стикаємося з невизначеністю, уже не йдеться про дотримання сетингу (Badawi, 2011).

Про зв'язок війни з психоаналізом писав М. Шапіра у «Війна всередині: психоаналіз, тотальна війна та становлення демократичного «Я» у післявоєнній Британії». Шапіра простежує спільну еволюцію психоаналізу та ідей про дитинство, тривогу й демократичну самосвідомість під час війни. Особливий інтерес для Шапіри становить психоаналітичне твердження про те, що зовнішні реалії війни були також пережиті внутрішньо та психологічно британськими громадянами – феномен, який автор називає «війною всередині» (Shapira, 2013).

Вілфред Біон у статті ««Війна нервів»: реакції цивільного населення, мораль і профілактика» пише про гру-

пові процеси під час війни, зауважуючи серед іншого, що війна – «війна нервів», і це атака, спрямована особисто на людину; якщо людина зможе відмежуватися від масового руху нації в стані війни, вона може уникнути деяких її наслідків (Bion, 1940). Що ж стосується етики психоаналізу в часи воєн, то література з цього приводу не багата. Мені вдалося знайти тільки декілька доробок на цю тему. А саме – доповідь Абігелі Голомб «Як практикувати психоаналітичну психотерапію в періоди соціальної несправедливості», яку вона зробила в Києві на 8-й Східноєвропейській психоаналітичній конференції ще у 2000 році, книга Ганні Сігел «Тероризм і війна. Несвідома динаміка політичного насильства» (Segal, 2002) та стаття Сержіо Бенвенуто в часописі «Європейський журнал психоаналізу» «Психоаналіз на війні. Дебати з російськими колегами» (Benvenuto, 2022). Усі названі автори заперечують можливість дотримання нейтральності в психоаналітичній роботі під час воєн та інших військових конфліктів, не спростовуючи при цьому етики. На їхню думку, саме відхилення від абстиненції під час загарбницьких воєн і є проявом етики.

До найновіших, ще не опублікованих матеріалів на цю тематику відносяться нещодавні виступи українських колег-психоаналітиків на національних та міжнародних конференціях, що стосувалися практики психоаналізу під час війни. Наприклад, спільний симпозіум Української спілки психотерапевтів (УСП) та Європейської асоціації психотерапії (САП), присвячений річниці повномасштабного російського вторгнення «Етичні виклики для психотерапевтів у світі, що змінюється», що пройшов у лютому 2023 року, і конференція «Етичні виклики в психоаналітичній психотерапії під час війни», організована Дивізіоном «Психоаналітична психологія і психотерапія» Національної психологічної асоціації (НПА) у квітні 2023.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати етичні виклики, з якими зіткнулися українські психоаналітики в практиці під час війни; дослідити вплив війни на зміну етичних критеріїв у практиці психоаналізу, особливо в частині дотримання нейтральності.

Виклад основного матеріалу. Етика в психоаналітичній практиці. Повномасштабне російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року, справивши величезний вплив на всі ланки життя, залишило відбиток і на психоаналітичній практиці. Піддалися змінам звичайні традиційні психоаналітичні правила та особливо – підходи до психоаналітичної етики. За визначенням Енциклопедії сучасної України, етика (лат. *ethica*, від грец. *ἠθος* – звичай, вдача, характер) – філософська наука, об'єктом дослідження якої є мораль, моральність; система моральних норм і цінностей, властива певній спільноті, соціальній, професійній або іншій групі людей.

Етика, за влучним визначенням однієї з моїх аналізованих, це – безпека. Етика як ціле включає професійну етику

як частину. Нам відомо, що «професійна етика – це кодекс правил, що визначає певний тип моральних взаємин між людьми й способи обґрунтування даних кодексів у професійному середовищі, встановленні меж бажаного, дозволеного й неприпустимого... в конкретній сфері професійної діяльності» (сайт «Професійна етика»).

Психоаналіз як професія також покладається на етику. Етика психоаналізу спирається на принципи, що відображають гуманітарні цінності, психоаналітичні принципи та професійні зобов'язання перед пацієнтами та громадськістю, тобто правила або межі. Ось як це прописано в Кодексі етики та професійної практики Європейської Конфедерації Психоаналітичних Психотерапій: «Психоаналітичні психотерапевти поважають честь і гідність особи і прагнуть до захисту основних прав людини. Вони намагаються підвищувати рівень своїх знань про людську поведінку, розуміння самих себе та інших, і використовувати ці знання на благо людей». Серед етичних принципів, яких дотримуються психоаналітичні психотерапевти, – благополуччя клієнта, моральні та юридичні стандарти, конфіденційність (Кодекс Етики та Професійної Практики СКПП, 2009).

Саме Фройд (Freud, 1912; Freud, 1913; Freud, 1915; Freud, 1924) у своїх роботах із техніки виклав умови етичних рамок, меж психоаналітичної сесії, а саме:

- віддавайте пацієнту певну годину свого доступного робочого дня та вимагайте за неї плати незалежно від того, використовує її пацієнт чи ні;
- укладіть пацієнта на кушетку, а самі вмотіться в кріслі позаду пацієнта й поза полем його зору;
- проінструктуйте пацієнта дотримуватися основного правила: виражати словами все, що прийде йому в голову, без відбору чи застережень;
- віддайтеся слуханню з «рівномірно розподіленою увагою»;
- уникайте надання пацієнту будь-якої особистої інформації про себе та своє життя;
- дотримуйтеся абстиненції.

Крім цього, додає Р. Янг у статті «Аналітична рамка, абстинентність та відігрування» (Young, 1998), є інші умови, які залишилися неявними в цій пораді:

- щоб пацієнт приходив щодня в одне й те саме місце;
- що це призначений для цього кабінет;
- що він відповідним чином мебльований, приватний і тихий;
- що в кабінеті більше нікого немає.

Р. Янг зазначає: «Це має бути досить безпечне місце для проведення психотерапевтичної роботи, місце, де пацієнт може дозволити говорити про речі, які є надто болючими, табуйованими чи соромними, щоб говорити про них деінде... рамка повинна зробити аналітичний простір, який вона обмежує, придатним місцем для аналітичної роботи. Має бути тихо. Ніяких перешкод, телефонних дзвінків, відповіді на дзвінок. На ньому не повинно бути дуже особистих фотографій чи інших сувенірів, які розкривають особисті справи чи стосунки. Воно повинно, наскільки це можливо, залишатися незмінним. У цьому сенсі воно включає основні правила, неявні та явні, аналітичних стосунків, базова основа, звичаї та практики, які склалися протягом історії психоаналізу та психотерапії. Їх загальна мета полягає в мінімізації невизначеності та двозначності (Young, 1988).

Ці обмеження гарантують створення аналітичного простору, де психоаналіз може в повній безпеці віддатися виконанню своєї основної місії: пошукам істини суб'єкта. І де легко може реалізуватися основна ідея етики – ідея вільного вияву суб'єкта. «Психоаналіз – це, передусім, особлива етична позиція, яка полягає у визнанні радикальної іншості іншого, підтримці суб'єкта в його унікальності та неповторності. І роль аналітика полягає в пошуку істини суб'єкта, визнанні його бажання», – йдеться в Маніфесті Української Асоціації Психоаналізу (сайт УАП).

Мадридська психоаналітичниця К. Бекеланд (Baekeland, 2014) пише: «Психоаналітична етика також керується абсолютною повагою до індивідуальності кожної людини та відмовляється від будь-якої форми впливу чи критики цінностей аналізованого, релігійних переконань, політичних ідей, особистої філософії, сексуальних уподобань тощо. Відповідно психоаналітики не висловлюють жодних особистих думок на ці та подібні теми».

А. Голомб говорить, що оскільки і пацієнт, і терапевт мають власні ідентифікації та ідеології, у «нормальний» час терапевту вдається абстрагуватися від своїх політичних поглядів, соціальних і моральних понять, щоб ставитися до поглядів пацієнта нейтрально і без осуду (Голомб, 2000). «У мирний час психоаналіз розгортається між двома людьми в ізольованій кімнаті, при тісному контакті, і пов'язаний із внутрішнім світом пацієнта, вільним та віддаленим від зовнішньої реальності», – пише авторка (Голомб, 2000). У таких аналітичних умовах зовнішня реальність розглядається, як настирливий і небажаний вплив на вільні асоціації, навіть якщо аналіз завжди визнає реальні загрози, конфлікти та переслідування зовнішніх світів. Однак усередині аналітичного простору ці зовнішні події чи досвід переносяться у святиню аналітичного простору через розмову, фантазії, почуття та асоціативні процеси. Ці межі, встановлені для підтримки психоаналітичної етики, дозволяють досліджувати загрози й переслідування та їхні значення у внутрішніх світах аналізованого. «Цей процес також зачіпає і внутрішній світ аналітика, залежить від його «внутрішніх почуттів», його емпатії, потягів та знання про власний внутрішній світ» (Голомб, 2000). Зовнішня реальність для них обох має значення тією мірою, у якій вона допомагає пошуку істини суб'єкта, що є визнаною правильною етичною позицією психоаналізу.

Етика і психоаналітична практика під час війни.

Повномасштабне вторгнення все змінило. Чи можливе звернення до внутрішнього світу, коли навколишній світ охоплено пожежею?

Першим і для мене дуже важливим пунктом зміни психоаналітичної парадигми на початку війни, що викликав зсув у етичних межах, стало те, що психоаналітик і аналізований опинилися в одній спільній катастрофічній зовнішній реальності. Багато з них пережили і продовжують переживати травматичні події: окупацію, обстріли, ракетні удари, розлуку з сім'єю, деякі з них – матері чи дружини учасників бойових дій, які воюють на передовій, деякі – навіть удови чи матері, які втратили на війні своїх синів. Уже в перші дні та місяці війни можливість дотримання ідей Фрейда про психоаналітичні простори та терапевтичні межі зазнала краху. Уже у квітні 2022 року у «воєнному» коментарі до звітної статті про конференцію 2021 року ми писали: «Що стосується клінічної практики та її рефлексії, важко залишатися водночас рефлексивним і «без пам'яті чи бажання» (Bion, 1967), коли хтось піддається вторгненню» (Velykodna et al., 2022).

Нічого з того, що раніше було описане як психоаналітична рамка, не залишилося: більше не було фіксованих робочих годин, не було ідентифікованих аналітичних приміщень, не було аналітичних кушеток і аналітичних крісел, не було плати за сеанси. Часто ми не мали доступу до екранів комп'ютерів чи Інтернету – це була лише телефонна лінія. Не було місця для вільних асоціацій чи розподіленого, уважного слухання. Не було конфіденційності: аналітики та аналізовані, пов'язані один з одним, відсиджували напади в бомбосховищах, часто оточені натовпами людей. Більше не було нейтральності чи навіть спроб обмежити саморозкриття. Спілкування між аналітиками та аналізованими включало: «Я живий. Я в безпеці. Я під ракетним обстрілом. Я в щоді. Я сумую. Я втратив будинок чи офіс...». Сеанси переривали повітряні сирени з супроводом ракетних обстрілів або незаплановані відключення світла. Нічого не було певним. Кордонів не залишилося. Втім, «в ці дні стало очевидним, що українські психоаналітики відкриті до вивчення та використання інших підходів і методів, які довели свою ефективність

у роботі з актуальною травмою, спричиненою катастрофами та війною, наприклад, як надання першої психологічної допомоги» (Velykodna et al., 2022).

Я замислююся, чи була психоаналітична етика поставленою під сумнів у цій новій реальності? Таким чином, якщо психоаналіз є етикою, чи він також ставився під сумнів, якщо всі правила були порушені? «Чи було етичним, – запитує на супервізії молода аналітикиня, – що я, під час відключень, коли в нас почалася сесія телефоном, слухала аналізовану та одночасно варила суп, бо тоді якраз дали світло, а в нас електрична плита? Але я її слухала». Чи було це етичним? І що означає «слухати аналітика» під звуки пострілів або сигнал тривоги? Що означає «слухати аналітично» в бомбосховищі? Що ти чуєш, коли власна безпека під загрозою? Етично слухати чи етично не слухати, взявши до уваги те, що етика – це безпека, як повідомила нам на початку сесії моя аналізована.

З якого місця ми слухаємо, якщо наш візаві щойно втратив родину та кричить про допомогу? Як вибудувати етичну позицію, якщо мати на увазі, що психоаналіз сповідує етику нейтральності та утримується від допомоги втручанням, залишаючи за собою вільні асоціації в пошуку істини суб'єкта? Яке тут місце психоаналізу у війні, що триває?

Етичні трансгресії. Тут ми наближаємося до феномена трансгресії, на що також вказує і М.–Т. Бадаві (Badawi, 2011). Нагадаю, що за словником «трансгресія – термін неklasичної філософії, фіксує феномен переходу непрохідної межі, перш за все – межі між можливим і неможливим. Буквально означає «вихід за межі» (Ковалів, 2007). Про які межі нам ідеться? Ймовірно, про межі психоаналітичної етики. Професор Аве Кашер на лекції з професійної етики психотерапевта під час війни говорить, що питання етики виникає в місцях зіткнення, сумніву або конфлікту. У першу чергу в контексті війни актуалізується проблема співвідношення професійної етики та загальнолюдської моралі.

У цій війні аналітик і аналізований порушують межі аналітичних рамок, етика переходить межі того, що сприймається як звичайна аналітична практика. З мого досвіду, цей відхід від принципів нейтралітету був одним із найскладніших аспектів адаптації до війни. Безумовно, психоаналіз, зазвичай, прагне звільнити простір для розмаїття та різноманіття у світогляді, перспективах, цінностях і віруваннях аналізованих і аналітиків. У «нормальні» невоєнні часи аналітики, як відомо, утримуються від декларування будь-яких своїх поглядів. У професії ми схильні наголошувати на забороні аналітиків сперечатися, пропагувати або моралізувати різноманітні позиції та світогляди, яких дотримуються їхні аналізовані.

Однак, екзистенційні ризики, які принесла війна, створили нові реалії, поставили нові виклики та принесли нові правила. У цих обставинах етична позиція зазнала еволюції. В умовах величезних втрач, фізичних, матеріальних, моральних дослідження несвідомого та пошуку істини суб'єкта замінилися пошуком сенсів і цінностей, які могли б утримати суб'єкта від повного розвалу. Абстинентність стала чимось таким, що загрожувало. Етика, яка покликана для створення безпеки, вимагала саморозкриття та переходу від нейтральності до проголошення вираженої етичної позиції.

Етична настанова про те, що межі психоаналізу повинні бути захищеними від психотерапевтичних теорій, що базуються на психоаналітичній думці, і що етика психоаналізу не приймає бік добра і зла, і що бажанням аналітика не може бути бажання допомогти, вилікувати тощо, зазнала поразки та була деактуалізована. Відбулась трансгресія: психоаналітики вийшли за межі етики мирного часу та звернулись до категорій, якими раніше ніколи не оперували: зло і добро. Вони мусили впустити в психоаналіз інші методи або відкласти його на потім.

Основні ролі, які з'явилися в цей час, такі: той, хто допомагає, і той, кому допомагають: «рятівник» та «врятований», хоча через стирання меж ці ролі часом плута-

лися. Для деяких аналітиків роль «рятівника» стала під час війни важливим елементом їхньої ідентичності. Вони стали справжніми рятівниками, не лише вислуховуючи аналізованого, радше – пацієнта, а й часто докладаючи до нього певний внесок. «Деякі психоаналітики також працювали, як волонтери, наприклад, забезпечуючи військово-вслужбовців і громадян харчуванням або інформуючи населення про хід евакуації та місця укриття. Багатьом іншим довелося призупинити спільну діяльність і рятувати себе та своїх дітей у деінде, щоб пережити ракетні атаки» (Velykodna et al, 2022).

Гнучкий графік сеансів став не просто робочим моментом, а й засобом вираження теплого ставлення до пацієнта, показником турботи аналітика про нього. У процесі взаємного контролю, у багатьох групових дискусіях ми, як аналітики, мали допомагати самим собі в усвідомленні та активному впливі на цю ситуацію. Багато аналітиків висловлювали «материнську» позицію, прагнучи покращити фізичний, а не лише психоемоційний стан пацієнтів.

Деякі бачили в цьому своє місце у війні, актуальну допомогу іншим, вихід частини власної фрустрації. Найбільш частою, можливо, єдиною, етичною позицією, принаймні в першій половині війни, стала позиція «аналітик-матір»: піклування про іншого. Ця фраза «Як ти/ви? Ви в безпеці?», цей новий спосіб роботи психоаналізу, етика «турботи про іншого» стала провідною.

Під час масової травматичної події, якою є війна, пише В. Волкан (Volkan, 2002), психоаналітик, як і аналізований, як особистість відображає травму своєї великої групи, проживаючи дуже сильно, часом такі, що не піддавалися контролю, контрпереносні почуття, руйнуючи міф про неупередженого аналітика. Аналітик не в змозі залишатися закритою, абстинентною фігурою.

Абігайл Голомб у своїй доповіді «Суспільство в небезпеці: рухливість і жорсткість діадичних кордонів», яку вона робила в Києві в далекому 2000 році на психоаналітичній конференції «Як правильно практикувати психоаналітичну терапію в періоди соціальної нестабільності», говорила: «У ситуаціях нестабільності практично неможливо утримувати аналітичну позицію, усі емоції виходять назовні, особливо агресивні. У такі моменти неможливо (неприродно) звертатися спокійно, об'єктивно та знеособлено до пацієнта, який захоплюється катом або з гордістю розповідає, як він вбивав беззахисних полонених, або розмальовує у всіх деталях свою ненависть чи расистські переконання. Він може торкатися ідей, які поділяє терапевт, але бути подавленим, і в цьому випадку терапевт не може дивитися в очі власному «я». Пацієнт може зачепити яку-небудь актуальну подію або особисту трагедію, тільки що пережив аналітиком, і тут потік агресії, фантазій помсти й ненависті може паралізувати лікування. Або ж терапевт може бути збентеженим відсутністю кордонів між уявною та реальною агресією – і не зможе працювати в будь-якому сетингу, що стимулює агресію» (Голомб, 2000).

Аналізовані часто відкрито вимагали від своїх аналітиків прямої заяви про свою політичну позицію і навпаки. Тому нам довелося припинити зв'язки з російськими психоаналітичними спільнотами, оскільки вони не виступали проти війни, а в багатьох випадках навіть підтримували її. Так, «Дивізіоном “Психоаналітична психологія та психотерапія”» як ланкою Національної психологічної асоціації України призупинено будь-які форми співпраці з російськими психологами й психотерапевтами та їх об'єднаннями, незалежно від їхньої громадянської позиції та політичних переконань, до закінчення війни. Відновлення співпраці по закінченню війни можливе лише за регламентом, схваленим членами Дивізіону, та за умови зміни відповідного законодавства в Україні» (Velykodna et al., 2023).

Італійський психоаналітик Сержіо Бенвенуто, який супервізував колишніх російських колег близько 20 років, припинив співпрацю з ними після розмови, яка виявила, що вони не засуджують вторгнення в Україну. Через кілька днів після цих дебатів у березні 2022 року у своїй публікації під назвою «Психоаналіз на війні: дебати з російськими коле-

гами» Сержіо Бенвенуто написав: «Психоаналіз роблять не на Місяці, а на Землі. Психоаналітик також є громадянином і живе в тому ж суспільстві, що й його аналізовані. Більше того, я переконаний – услід за Лаканом – що психоаналіз не є нейтральною технікою лікування, а базується на етичному підході до суб'єктивності. Психоаналіз – це перш за все етичне лікування, і в цьому сенсі він має політичний вимір. Тому я думаю, що деякі політичні варіанти несумісні з психоаналізом – фашизм і расизм, наприклад» (Бенвенуто, 2022).

Як стверджує Ганна Сігел (2002), у таких ситуаціях мовчання стає «справжнім злочином»: «Психоаналіз добре знайомий із порочними колами ненависті та страху. Це вчить психоаналітиків, що в індивідуумі деструктивні та самодеструктивні потяги можуть бути змінені лише тоді, коли індивід може отримати певне розуміння своїх мотивів і візуалізувати наслідки своїх дій для інших і для себе самого» (Segal, 2002).

На мою думку, психоаналітик несе відповідальність за те, щоб пояснювати людям процеси, які відбуваються навкруги. У протилежному випадку він чи вона або втрачає себе в цих умовах, або змушений іти геть, або перетворюється на партнера тоталітарного режиму. Наш обов'язок – «промовляти голосно і не стояти мовчки перед обличчям гноблення, тортур та інших форм насильства», як зазначав у 1981 році Жак Дерріда у своїй лекції «Геопсихоаналіз: ... і решта світу» (Derrida, 1995). Інакше ми втрачимо право називатися психоаналітиками, як це трапилося, наприклад, в Аргентині, коли Міжнародна психоаналітична асоціація відмовилася засудити практику тортур, застосовану аргентинською владою наприкінці 1970-х років. МПА стверджувала, що з огляду на безліч порушень прав людини, які відбуваються в усьому світі, засуджувати лише ті, що відбуваються в Аргентині, було б необачно. Тому організація обрала загальну критику порушень прав людини, які відбуваються по всьому світу або, за її словами, у «певних географічних регіонах» (Levinson, 2005).

Багато в чому погоджуючись із відомою фразою, яка приписується Данте Алігері, про те, що найгарячіші місця в пеклі залишаються для тих, хто в час найбільших моральних викликів зберігав нейтральність (Ingallinella, 2020), я все ж хотіла б припустити, що в той момент, коли психоаналітична етика зустрічається з політикою, вибір психоаналітика стає дуже обмеженим: єдиним орієнтиром (у виборі громадянської позиції) стає Декларація прав людини.

Психоаналіз красивий, часом він відкриває потворні речі, але на загал він – «біла кістка» психологічних наук та філософії. Він пишається своєю етикою та повагою до Іншого. Але зараз ми практикуємо його в самих нетрях чудовиська – війни, що триває. Тому навряд чи психоаналізу вдасться зберегти свою красу недоторканою. Він буде мати плями, заплати, нарости, дірки, але, впевнена, він вийде збагачений із цієї вимушеної взаємодії з чудовиськом, яку йому нав'язали.

Висновки. Повномасштабне російське вторгнення поставило перед українськими психоаналітиками багато професійних викликів, змінивши усталені стандарти практики, у тому числі – підхід до етики. В умовах нової реальності етична позиція зазнала еволюції. Нейтральність стала чимось таким, що загрожувало. Відбулась трансгресія: психоаналітики вийшли за межі етики мирного часу і звернулись до категорій, якими раніше ніколи не оперували: основною етичною парадигмою стала позиція піклування – «аналітик-мати». Нові етичні виміри, більше залучивши аналітика в діалог і взаємодію з аналізованим, «гуманізували» психоаналіз, зробили його відкритим. Етика, яка покликана для створення безпеки, вимагала саморозкриття та переходу від нейтральності до проголошення вираженої етичної позиції. Українські психоаналітичні спільноти припинили професійні зв'язки з російськими психоаналітичними групами через їхню толерантність до війни, бо ж мовчання під час війни є, за словами Ганни Сігел (Segal, 2002), «справжнім злочином».

Список літератури:

- Akhtar, S. (2018). *Unusual interventions: Alterations of the frame, method, and relationship in psychotherapy and psychoanalysis*.
- Badawi, M.-T. (2011). To be, to think, to create: when war attacks setting and transference counterattacks. *The International Journal of Psychoanalysis*, 92(2), 401–409.
- Baekeland, C. (2014). *The ethics of psychoanalysis*. Retrieved from: <https://www.consultabaekeland.com/p/en/psychoanalyst-madrid-blog/the-ethics-of-psychoanalysis.php>
- Benvenuto, S. (2022). Psychoanalysis in the War. A debate with Russian colleagues. *European Journal of Psychoanalysis*. Issue "Lights Ablaze from Ukraine and Russia". <http://www.journal-psychoanalysis.eu/articles/psychoanalysis-in-the-war-a-debate-with-russian-colleagues/>
- Bion, W.R. (1967). Notes on memory and desire. *Psychoanalytic Forum*, 271–280.
- Bion, W. (2014). The "war of nerves": civilian reactions, morale and prophylaxis. In *The Complete Works of W. R. Bion*. Ed. by C. Mowson. Vol. IV, 1–22.
- Blejer, J. (1967). Psychoanalysis of the Psycho-analytic Frame, *International Journal of Psycho-analysis*, 48, 511–519.
- Derrida, J. (1995). Geopsychanalysis: '...and the rest of the world'. *New Formations*, 26.
- Gabbard & Lester (1995). *Boundaries and Boundary Violations in Psychoanalysis*.
- Freud, S. (1900). The interpretation of dreams. *Standard Edition*, 4/5.
- Freud, S. (1909a). Notes upon a case of obsessional neurosis. *Standard Edition*, 10, 155–318.
- Freud, S. (1912a). The dynamics of transference. In *Collected Papers*, 2, 312–322. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1912b). The employment of dream-interpretation in psycho-analysis. In *Collected Papers*, 2, 305–311. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1912c). Recommendations for physicians on the psycho-analytic method of treatment. In *Collected Papers*, 2, 323–333. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1913). Further recommendations in the technique of psycho-analysis: On beginning the treatment. The question of the first communications. The dynamics of the cure. In *Collected Papers*, 2, 342–365. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1914). Further recommendations in the technique of psychoanalysis: Recollection, repetition, and working through. In *Collected Papers*, 2, 366–376. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1915). Further recommendations in the technique of psychoanalysis: Observations on transference-love. In *Collected Papers*, 2, 377–391. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1923). Remarks upon the theory and practice of dream-interpretation. In *Collected Papers*, 5, 136–149. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1937a). Analysis terminable and interminable. In *Collected Papers*, 5, 316–357. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1937b). Constructions in analysis. In *Collected Papers*, 5, 358–371. New York: Basic Books.
- Ingallinella, L. (2020). The Hottest Place in Hell: Neutrality and the Politicization of Dante in the United States. Personal Website. <https://lauraingallinella.org/2020/06/08/hottest-place-in-hell-dante-neutrality/>
- Lacan, J. (2013). *The ethics of psychoanalysis 1959-1960: The seminar of Jacques Lacan*. Routledge.

- Laplanche, J., & Pontalis, J.-B. (1973). *The Language of Psycho-Analysis*, transl. D. Nicholson-Smith. New York: Norton.
- Levinson, B. (2005). Dictatorship, Human Rights, and Psychoanalysis in Derrida's Argentina: One Discourse or Three? *From the book Market and Thought. Meditations on the Political and Biopolitical*. Fordham University Press, New York, USA. <https://doi.org/10.1515/9780823292134>
- Meissner, W.W. (1998). Neutrality, Abstinence and the Therapeutic Alliance. *JAPA*, 46(4), 1089–1128. <https://doi.org/10.1177/00030651980460040901>
- Poland, W.S. (1984). On the analyst's neutrality. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 32, 283–299.
- Segal, H. (2002). *Terrorism and war. Unconscious Dynamics of Political Violence*.
- Shapira, M. (2013). *The War Inside: Psychoanalysis, Total War, and the Making of the Democratic Self in Postwar Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Velykodna, M., Dorozhkin, V., Nalyvaiko, N., Yevlanova, E. & Lunov, V. (2022). Life and death of psychoanalytic societies – Lessons from history and new prospects for unions: Conference Report, Kyiv, Ukraine. *Psychodynamic Practice*, 3. <http://doi.org/10.1080/14753634.2022.2064351>
- Volkan, V. (1991). *Mass Traumas, their Societal and Political Consequences and Collective Healing*.
- Volkan, V. (1991). On "Chosen Trauma." *Mind and Human Interaction*, 3, 13.
- Young, R.M. (1998). The analytic frame, abstinence, and acting out. Retrieved from: <http://human-nature.com/rmyoung/papers/pap110.html>
- Великодна, М., Аршевська-Герен, О., Давоян, С., Дорожкін, В., Манзар, В., Монахова, Н., Христенко, О. (2023). Резолюція щодо врегулювання відносин з російськими психологами та психотерапевтами на час війни Росії проти України. *Український психоаналітичний журнал*, 1(1), 66-68. <https://doi.org/10.32782/upj/2023-1-11>
- Голомб, А. (2000). Суспільство в небезпеці: рухливість і жорсткість діадних кордонів. *Як практикувати психоаналітичну терапію в періоди соціальної нестабільності*. 8-ма Східно-Європейська психоаналітична конференція (Київ, 28 квітня – 1 травня).
- Енциклопедія сучасної України. Том 9. Електронний ресурс: <https://esu.com.ua/article-18041>
- Ковалів, Ю.І. (2007). Трансгресія. Літературознавча енциклопедія. Т. 2. Київ: ВЦ «Академія».
- Кодекс Етики та Професійної Практики ЄКПП (2009). <https://ucpp.org/dlya-spetsialistiv/ucpp/documentation/4-ethical-principles>
- Маніфест Української Асоціації Психоаналізу. [Електронний ресурс]. <http://pa-uap.org/ua/pro-nas/>
- Професійна етика. [Електронний ресурс]. <http://pe.ptngu.com/01.html>.

Анотація. Стаття присвячена впливу загарбницької війни в Україні на психоаналітичну етику, висвітлює та аналізує зміну етичних критеріїв у практиці психоаналізу, особливо в частині дотримання нейтральності. Етичні настанови, вперше заявлені Фройдом у його роботах з техніки, є панівними в психоаналізі та чинними для мирного часу вже впродовж століття. Вони гарантують створення аналітичного простору, де психоаналіз розгортається між двома людьми в ізольованій від зовнішньої реальності кімнаті та може в повній безпеці виконати свою основну місію – неупередженому пошуку істини суб'єкта, і де нейтральність психоаналітика є основою успішного перебігу аналізу. Із початком повномасштабного вторгнення психоаналітична рамка зазнала значних ушкоджень. Психоаналітик і аналізований опинилися в одній катастрофічній реальності, у якій дотримання Фройдівих настанов стало неможливим. Екзистенційні ризики, які принесла війна, спонукали еволюціонувати етичну позицію. Нейтральність стала елементом небезпеки. Етика, яка покликана для створення безпеки, вимагала саморозкриття та переходу від нейтральності до проголошення вираженої етичної позиції щодо ставлення до війни. Відбулася трансгресія: психоаналітики вийшли за межі етики мирного часу: відмовившись від позиції нейтральності, вони радше приймали роль «рятівника», «аналітика-матері». Цей новий спосіб роботи психоаналізу – етика «турботи про іншого» – став провідним особливо на перших етапах війни. Зміна етичної парадигми також спричинила розрив стосунків із російськими психоаналітичними спільнотами через їхню політику невтручання або навіть підтримку війни. Резолюція з цього приводу була ухвалена і Дивізіоном «Психоаналітична психологія та психотерапія» НПА України. Таким чином, психоаналітична етика під час загарбницької війни росії проти України, змінивши свою тактичну позицію, залишилася вірною своєму основному орієнтиру – свободі суб'єкта.

Ключові слова: психоаналіз, етика, трансгресія, нейтральність, українські психоаналітики.

Abstract. The article is devoted to the influence of the war of aggression in Ukraine on psychoanalytic ethics, highlights and analyzes the change of ethical criteria in the practice of psychoanalysis, especially in terms of maintaining neutrality. Ethical guidelines, first stated by Freud in his works on technique, are dominant in psychoanalysis and have been valid for peacetime for over a century. They guarantee the creation of an analytical space where psychoanalysis unfolds between two people in an isolated from external reality room, and can safely perform its main mission – impartially the subject's search for truth. And where the neutrality of the psychoanalyst is the basis of success in the course of the analysis. With the beginning of a full-scale invasion, the psychoanalytic frame suffered significant damage. The psychoanalyst and the analysands ended up in a shared catastrophic reality in which adherence to Freud's instructions became impossible. The existential risks that the war brought prompted the evolution of an ethical position. Neutrality has become an element of danger. Ethics, which was designed to create security, required self-disclosure and transition from neutrality to the declaration of a pronounced ethical position regarding attitude to war. A transgression has occurred: psychoanalysts have gone beyond the limits of peacetime ethics: abandoning the position of neutrality, they prefer to assume the role of "savior", "analyst-mother". This new way of psychoanalytical work – the ethics of "caring for others" – became the leading, especially in the first stages of the war. A shift in the ethical paradigm also caused a rift in relations with Russian psychoanalytic communities through their politics of so-called neutrality or even support for war. There was a Resolution on this matter adopted by the Division "Psychoanalytic Psychology and Psychotherapy" of the NPA of Ukraine. Thus, psychoanalytic ethics during Russia's war of aggression against Ukraine, having changed its tactical position, it remained true to its the main reference point is the freedom of the subject.

Key words: psychoanalysis, ethics, transgression, neutrality, Ukrainian psychoanalysts.